

**FAMÍLIA COLL DE ROSES (MAS D'EN COLL)
1269-1970**

ÀREA D'IDENTIFICACIÓ

Codi de referència

CAT AMR 12.2.

Nivell de descripció

Fons

Títol

Família Coll de Roses (Mas d'en Coll)

Dates

Dates d'agregació: 1269-1970

Dates de creació: 1277-1970

Volum i suport

74 unitats d'instal·lació (6,12 ml), paper, pergamí, vidre i fotografia.

ÀREA DE CONTEXT

Nom del productor

Família Coll de Roses
Família Caritg de Lliurona

Història del productor

La família Coll és una de les nissagues més tradicionals i arrelades al poble de Roses. Serà la creadora, al segle XVII, i l'administradora, fins a l'actualitat, del patrimoni agrari més important de la població i l'únic d'una certa entitat que ha arribat als nostres dies. Les primeres dades que hom té sobre la creació d'aquest patrimoni, bàsicament de la segona meitat del segle XVII, ens informen de la compra per part de Josep Coll de l'anomenat mas Roig, que posteriorment passarà a denominar-se mas Modern o mas Coll. El mas era propietat de Paula Roig, vídua de Nicolau Roig, notari públic de Roses i de Girona. Paula, en una data sense determinar, però posterior a 1666, es casà amb Josep Coll, hereu de la família. Posteriorment, el 30 de juny de 1679, Josep Coll comprà el mas a la seva pròpia muller, passant a ser-ne el propietari útil, mentre que la senyoria directa continuava pertanyent a l'abat del monestir d'Amer i de Roses.

La causa d'aquesta sorprenent compra s'ha de cercar, a tall de mera hipòtesi, en una actuació de Josep Coll tendent a poder deixar la propietat del mas als seus propis hereus. Al no haver descendència directa del matrimoni, la propietat del mas hauria retornat, molt possiblement, als familiars del primer marit de Paula. Així, d'aquesta manera, el seu segon

marit s'assegurava que la propietat restés en mans de la seva família de sang quan ell i la seva esposa morissin. En tot cas, la manca de documentació conservada ens priva de saber les causes segures de la compra de l'esmentat mas.

Pocs anys després, el 12 de març de 1687, Josep Coll adquireix la propietat útil del mas Alzeda, situat també en el terme municipal de Roses, al donzell de Sant Feliu de Guíxols Fèlix Domènech, per tal de saldar el pagament d'uns deutes. Tanmateix, la família Domènech conservà el domini directe del mas fins a l'any 1868, en què fou venut a Benet i Miquel Coll.

Quan morí Josep Coll, probablement l'any 1690, ja havia posat les primeres bases econòmiques i territorials del patrimoni Coll, que ja en aquest període dóna proves d'un remarcable poder econòmic a nivell local. A tall d'exemple, hom pot citar l'erecció d'un retaule barroc per l'altar major de l'antiga església parroquial de Santa Maria, situada a l'antiga vila medieval, del qual els Coll en pagaren dues terceres parts, i la resta la universitat. Un fet que demostra el potencial econòmic de la família, com també l'arrendament del vintè de la terra o dels drets de pastura al terme. També cal esmentar que el 1680 Josep Coll fou escollit cònsol tercer de la universitat i durant el període 1687-1690 en fou el clavari.

En els capbreus realitzats per l'abat de Santa Maria de Roses, estudiats en un treball de recerca per Marcel Pujol, s'han pogut documentar diversos personatges amb el cognom Coll des del segle XIV fins al segle XVI, algun dels quals molt probablement fou un avantpassat de la família estudiada, una possibilitat que no ha passat desapercebuda pel mateix Pujol. En aquest cas, hom caracteritzaria els Coll dels segles XIV-XVI com una família dedicada plenament a les activitats comercials. Els capbreus de 1500, 1551 i 1565 els qualifica pràcticament sempre de "*mercaders*". Tanmateix, hom desconeix els detalls de la seva activitat econòmica: amb quins productes comerciaven, els llocs de trànsit i d'intercanvi, el volum i/o la magnitud del negoci, etc. Per contra, i això permet d'especular amb algunes certes, podem endevinar la seva posició econòmica privilegiada en el conjunt de la vila en funció de les finques urbanes declarades a l'abat de Roses. En el primer capbreu disponible, de 1304, els declarants anomenats Coll, dels quals un és home franc i uns altres dos són homes propis, sumen un total de 3 cases. En canvi, en la següent declaració de 1361, és a dir, després dels primers estralls seriosos de la crisi baixmedieval iniciada amb "*lo primer any dolent*" de 1333, podem identificar un salt quantitatiu important en les figures de Bartomeu Coll (5 cases, 1 casal i 1 verger) i Pere Coll (3 cases i 1 verger).

Fins i tot, Pere Coll, malgrat la condició jurídica d'home propi, donava nom a un carrer el 1361. Pujol remarca com els homes propis, els remences, aconsegueixen reixir millor de la crisi iniciada a mitjan segle XIV que molts homes lliures, atenent estrictament a l'evolució de les propietats d'uns i altres. Continuant amb l'any 1500, els germans Antoni, Joan i Bartomeu Coll, tots ells mercaders, declaren posseir 2 cases a la vila i una botiga al port cadascun (en total, 6 cases i 3 botigues). En el següent capbreu, 1551, hom comptabilitza com a propietats pertanyents a la família Coll 9 cases, 1 paller i 1 botiga al port, dades que refermen l'avenç econòmic i mercantil de la família en el transcurs de la primera meitat del segle XVI. Finalment, el buidatge del capbreu de 1565 dóna 5 cases, 3 corrals o pellers, 1 verger i 3 botigues al port, una de les quals està totalment enderrocada.

El problema central és lligar aquesta nissaga de mercaders baixmedievals, l'última notícia dels quals és de 1565, amb el primer membre identificat de la família, Josep Coll, als voltants de 1667. Cal tenir en compte que la situació de la població a mitjan segle XVII no devia ésser gaire falaguera. En el transcurs del setge francès a la plaça forta de Roses, es

destruïren prop d'una tercera part de les cases de la població i moriren unes 200 persones a causa de la voladura, l'11 d'abril de 1645, dels magatzems de pólvora situats al costat del baluart de Sant Jordi. Posteriorment, malgrat la reorganització de la universitat de Roses el 1663 -després de 24 anys en què el comandament de la fortalesa militar assumí les funcions de la universitat-, la situació socioeconòmica de la població no devia ésser gaire millor.

En aquest context, no ha d'estranyar que no trobem Josep Coll com un dels màxims propietaris de Roses el 1663, que no apareixi en cap de les tres bosses en el moment de restablir la universitat i que només l'identifiquem com a cònsol tercer el 1680, atès que és probable que la família, davant la difícil situació creada pels conflictes bèl·lics, marxés com tantes altres de la vila. La mediocre rellevància social de Josep Coll en les dècades de 1660 i 1670 es podria explicar per la residència fora de la vila o, almenys, per una residència intermitent durant un període significatiu de temps. El seu retorn vindria lligat a un canvi d'estratègies econòmiques, amb l'adquisició del mas Roig pocs anys després de la seva tornada i la inversió de capitals en l'agricultura, abandonant definitivament el comerç i la residència al nucli urbà.

En el transcurs del segle XVIII, època de la qual hom posseeix poques dades dels Coll, s'opera bàsicament una consolidació tant de la família com del patrimoni que gestionaven. En tot cas, no sembla que les aliances matrimonials del període fossin excessivament destacables. En aquest sentit, hom troba consecutivament les filles d'un pagès benestant de Perelada (Maria Oliva), casada amb Joan Coll i Mitjavila (17/9/1697-?), de l'apotecari de Cadaqués (Serafina Fina i Rubiés) i la germana d'un canonge de Vilabertran (Pràxedis Guilana), les dues últimes casades amb Bartomeu Coll i Oliva (22/1/1716-?). És interessant comprovar com l'estratègia matrimonial de Bartomeu Coll i Oliva i el seu fill hereu, Francesc Coll i Fina (?-20/8/1813), fruit del primer matrimoni del pare, s'encaminava a assegurar per totes les vies possibles la transmissió i l'engrandiment del patrimoni, atès que el fill es casà amb la filla del primer matrimoni de Pràxedis Guilana amb Joan Isern, aconseguint així incorporar els béns provinents de la branca Isern, patrimoni localitzat bàsicament a l'entorn de Figueres i rodalies. En definitiva, pare i fill, Bartomeu Coll i Oliva i Francesc Coll i Fina, es casaren amb la mare i la seva filla, segellant una unió patrimonial fructífera.

Al llarg del segle XIX els senyors útils compraran els dominis directes. Una via que prenen Benet Coll i Custou (15/2/1806-11/1/1880) i el seu fill Miquel Coll i Caritg des de mitjan segle XIX. Es tractava bàsicament d'aprofitar les noves condicions jurídiques ofertes per la revolució liberal per tal d'esdevenir el propietari útil i directe alhora de totes les seves propietats, de les quals fins a mitjan segle XIX tan sols en posseïa el domini útil. El 25 de juny 1845 Benet Coll comprà el domini directe del mas Coll i d'altres terres que posseïa a la població al monestir d'Amer i de Roses. Alguns anys després, el 1868, pare i fill també compraran el domini directe del mas Alzeda.

Quant al tipus de productes que es cultiven en els masos propietat de la família Coll durant aquest període, no tenim pràcticament cap dada que indiqui que s'hi produïa, ni quina importància relativa tenien en el conjunt de la producció del patrimoni. Cal pensar, tanmateix, que la clàssica trilogia mediterrània, blat, oli i vinya, devia ésser dominant, atès que a mitjan segle XIX representen més del 90% de la producció agrícola d'aquestes propietats. L'existència d'un molí fariner, que usa les aigües de la riera de la Trencada, en pot ésser una prova evident en un context econòmic de clara expansió agrícola. El molí era, doncs, una font d'ingressos gens negligible, sobretot a través dels pactes que pogués signar amb els seus arrendataris.

Una prova de la bona situació econòmica de la propietat durant aquest període és l'important augment de bens immobiliaris que té lloc durant el darrer terç del segle XVIII, fruit en bona part, com ja s'ha esmentat, d'una política matrimonial encertada. El 14 març de 1778, Bartomeu Coll i Oliva i la seva dona Pràxedis compren a Rafael Puig, pescador, una casa anomenada "*petita*", situada en el carrer de l'Abat de Roses, pel preu de 298 lliures barceloneses, encara que, com veiem, el recurs al crèdit continuava vigent. Pocs anys després la família Coll inicia un procés d'arrendament de les seves quantioses propietats immobiliàries concentrades al carrer Nou de Figueres, procedents del patrimoni Isern: en total, hom documenta 25 cases arrendades entre el 1793 i 1805.

La propietat Coll, però, tot i la seva secular història no deixa de ser una mitjana propietat agrícola, d'un nivell purament local, amb la major part de les seves propietats concentrades a Roses, un poble, d'altra banda, amb un territori agrícola no excessivament ric, sobretot en comparació amb poblacions més properes com Castelló d'Empúries. Aquest estat de coses canviarà a partir del moment en què l'herència familiar passa a mans de Benet Coll i Custou, a la mort del seu pare, Joan Coll i Isern. Aquest personatge s'havia casat tres anys abans (19 de març de 1833) amb Verònica Caritg i Bonal (30/12/1812-15/1/1859), pubilla i hereva del patrimoni Caritg de Lliurona. Mitjançant aquest casament es produirà la unió de dos importants patrimonis agrícoles de la comarca que comportaran la creació d'una de les propietats agràries més importants de la zona altempordanesa, ateses les dimensions i la dispersió geogràfica per diverses poblacions de la comarca dels seus dominis. A la mort de la seva dona, ocorreguda l'any 1859, Benet obtingué l'usdefruït de les propietats de la seva muller, fins a la majoria d'edat del seu fill i hereu Miquel. Aquestes propietats estan formades per diversos masos i terres situats a l'Alta Garrotxa, en els municipis de Lliurona, Tortellà, Besalú, i l'anomenat mas Boscà, situat a la vila de Roses.

Aquest mas es trobava sota domini directe de l'abadia de Roses des de la baixa edat mitjana. La primera informació referent al mas Boscà que hom té és la capbreuació feta per Berenguer Ferran, senyor útil d'un mas anomenat les Fàbregues, que posteriorment passarà a anomenar-se Boscà, a favor de l'abat de Santa Maria de Roses l'any 1396. Posteriorment, no es troben noves dades fins ben entrada l'època moderna. La següent referència data del 9 d'abril de 1500 i de 4 de febrer de l'any 1501, quan Caterina, muller de Baldiri Boscà, pagès del terme de Roses, capbreua a favor de l'abat. El reconeixement es repeteix el 16 de març de 1565, quan Anna Boscà, dona d'un altre Baldiri Boscà, probablement el fill o nét de l'anteriorment esmentat, torna a capbreuar a favor de l'abat. El 20 de juliol de 1687, Marià Alberic i Ferrer, botiguer de teles de Barcelona, donatari de Maria Boscà i Ferrer (filla de Joan Boscà) i hereu de Cecília Boscà, vídua en primeres núpcies de Joan Boscà, vengué l'esmentat mas a Miquel Castelló i Capdaigua per 2.000 lliures barceloneses. No es torna a tenir cap dada més del mas fins al segle XVIII, quan se sap que el mas i totes les seves propietats passen a ser propietat de la Companyia de Jesús el 21 de Juny de 1744, com a conseqüència de l'entrada en aquest orde de l'hereu, de qui no es té cap dada.

Posteriorment, quan té lloc l'expulsió del jesuïtes, els seus béns foren confiscats i posats a la venda en pública subhasta, segons la pragmàtica del 2 d'abril de 1767. El mas Boscà, juntament amb d'altres propietats de l'expulsada companyia, serà posat a la venda per l'Estat l'any 1778, adquirint-ne la propietat Josep Ignasi Homet, draper de Figueres i familiar de la Inquisició, i Eloi Borrellas i Etzet, arquitecte de Barcelona, per un total de 10.600 lliures barceloneses. Amb posterioritat a la compra, el 29 de Juny de 1778, el segon comprador Eloi Borrellas i Etzet, farà una agnació de bona fé a favor de Josep Ignasi Homet on li reconeix la propietat del mas Boscà pel preu de 13.065 lliures barceloneses i 10 sous. Probablement, aquest fet s'hagi d'interpretar com la unió d'aquests dos personatges per

reunir el capital necessari per efectuar la compra de les propietats, que posteriorment es repartiran entre ells, encara que la diferència de preu sigui considerable.

El draper figuerenc Homet no pogué fer front a les dificultats financeres que li pervingueren i li fou alienat el mas, atès que el 26 de gener de 1790 Joan i Josep Caritg, pare i fill, compren el mas Boscà en subhasta pública per la quantitat de 16.500 lliures barceloneses i en prenen possessió el 27 d'abril del mateix any.

En definitiva, el casament de Benet Coll i Custou amb Verònica Caritg i Bonal esdevé el pas decisiu per incloure el patrimoni en l'elit propietària de la comarca. Al llarg de l'evolució històrica de la família Coll, és l'exemple més nítid de les vinculacions entre família i patrimoni. És significatiu, a més, comprovar com a conseqüència de l'esmentat matrimoni es produeix, fins i tot, un canvi ideològic en la pròpia percepció que tenen d'ells mateixos els hereus de la família Coll; en definitiva, de la posició que ocupen en l'escala social. Amb anterioritat a aquest casament, en tota la documentació consultada, hom pot observar que el pare i l'avi de Benet Coll, Joan Coll i Isern i Francesc Coll i Fina, respectivament, sempre s'autodefineixen com a pagesos, mentre que Benet a partir del seu casament amb Verònica Caritg passa a autodefinir-se com a "*hasendat*". Aquesta denominació, en el cas de la branca Caritg, ja es troba utilitzada, encara que esporàdicament, en la documentació des de l'any 1790, quan Joan Caritg, avi de Verònica, s'autodefineix per primera vegada com a "*labrador hacendado*", expressió que Rosa Congost documentava per primer cop (la paraula "*hisendat*") el 1796.

Amb tot, una vegada vist l'origen i l'evolució de la família Coll, cal centrar l'atenció en la figura de Miquel Coll i Caritg, primer membre de la nissaga que hom pot considerar un hisendat i, el que és més important per a la història arxivística del fons, al voltant del qual s'articula l'arxiu familiar. Fou l'hereu d'una de les famílies més arrelades i tradicionals del poble de Roses, el propietari i gestor d'un patrimoni agrícola de considerables dimensions, situat tant en el terme de Roses com a l'Alta Garrotxa (Lliurona, Bassegoda, Besalú, Beuda, etc.) i un home d'una remarcable activitat pública, on destacà sobretot en l'àmbit polític i en el foment de l'agricultura altempordanesa. Nasqué el 2 de maig de 1845 a Roses i morí a Figueres el 27 de desembre de 1919, a l'edat de 74 anys.

Els seus pares foren Benet Coll i Custou, pagès benestant de Roses, i Verònica Caritg Bonal, pubilla del patrimoni Caritg de Lliurona. Era el primer de quatre germans: Joan (mort el 27 de desembre de 1868 a Perpinyà, on cursava estudis), Pere i Catalina (casada amb Pere Gimbernat, propietari d'Ordis).

Es casà amb Assumpció de Cendra i Terrades, filla d'una casa de propietaris d'Anglès, el 20 de juliol de 1880, just després de la mort del seu pare, fet que pot indicar clarament la necessitat, per part de l'hereu, d'assegurar la descendència i, alhora, la possibilitat de triar esposa sense l'obstacle patern. Tingueren 7 fills, dos dels quals (Montserrat i Anna -morta el 1891-) no arribaren a grans. Dels primers anys de la seva vida, la documentació familiar no aporta gairebé cap dada: sabem, no obstant això, que estudià a França (el situem puntualment a Perpinyà i Beziers) i rebé, per tant, una gran influència de la cultura francòfona.

Abans de complir els 30 anys, Miquel Coll i Caritg es féu càrrec de la direcció del patrimoni familiar, atès que el seu pare no disposava d'una salut suficientment bona per a dedicar-s'hi. Des de principis de la dècada de 1870 el veiem al front de l'explotació de les terres: a tall d'exemple, el 1873 signa 31 arrendaments de parceria de diverses finques o parcel·les situades en els masos Boscà i Alzeda. No ha d'estranyar, doncs, que Benet Coll fes acta de

donació del seu patrimoni a Miquel el 3 de setembre de 1875, cinc anys abans de morir. A partir d'aquest moment, cal considerar Miquel Coll i Caritg un hisendat o gran propietari, atès que ajunta sota la seva titularitat les propietats derivades per via paterna (testament de 2 de març de 1861) i materna (testament de 22 de juny de 1857). Si bé cal considerar el seu pare un pagès benestant d'àmbit local, Miquel Coll i Caritg esdevé un hisendat, un terratinent, ateses les dimensions i la pròpia dispersió geogràfica del patrimoni i la capacitat d'extracció de rendes de l'explotació de les terres que jurídicament posseïa. Però, sobretot, per la consciència de pertànyer a una classe propietària en disposició d'exercir un poder econòmic i polític qualitativament i quantitativament superior a la resta de grups socials agrícoles. El valor, gens menyspreable, d'aquest patrimoni ascendia a 457.091'28 pta el 1878-1880.

La crisi de la fil·loxera, a partir de 1879, suposa un cop a les seves expectatives econòmiques. Encara que els fruits que obtenia de la terra eren prou diversificats (cereals, fusta, carbó i ramaderia de les propietats del Caritg de Lliurona, oli i vi de les terres de Roses) les repercussions de la crisi vinícola, en el marc d'un període o cicle de crisi agrària general en l'últim terç de segle XIX, afectaren la marxa de l'explotació de les terres.

L'entrada de la fil·loxera posarà fi a aquesta rauxa econòmica provocada per els alts preus del vi, Miquel Coll i Caritg, home culte en temes vitivinícoles –recordem que fou membre fundador de la secció figuerenca de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre-, actuarà ràpidament davant els progressos de la malaltia iniciant la replantació de les vinyes destruïdes. La primera notícia que hom té de replantació de vinya és dels anys 1878-1879, quan replantà les vinyes de la Coromina del mas Coll, al camp Llarg, el camp dels Pins, la Coromina de Baix del mas Boscà, el camp de la Trencada, la Coromina del Suro del mas Coll, el camp Roig i, finalment, el camp de l'Era del mas Boscà. Es desconeix si aquesta replantació fou ja amb ceps americans. La data és molt primerenca i, per tant, cal pensar que encara es tractaria de ceps del país. Tanmateix, sí sabem que iniciarà un important procés de substitució de les vinyes mortes per peus americans que es perllongà fins a final de segle (el 1890 el camp de la Trencada, el 1899 compra 7.000 peus americans, probablement per la nova adquisició, el mas Fumats). En total, replanta 419 vessanes que probablement no són totes les que tenia en explotació abans de l'aparició de la malaltia.

Quant a l'organització del seu patrimoni, hom constata la repetició dels esquemes de funcionament clàssics: usualment, l'administració dels afers quotidians de i en les explotacions era encarregada a un procurador que puntualment informava a Miquel Coll i Caritg, el qual solia residir a Figueres, sobretot en l'estació del fred, o bé a Roses, coincidint amb les puntes de treball agrícola (sega dels cereals, verema, etc.). La compaginació d'una residència d'hivern i una altra d'estiu era una pràctica extesa i fomentada que Miquel Coll i Caritg seguia, sembla ser, bastant al peu de la lletra. D'altra banda, el control de les propietats s'encomanà sistemàticament als guardes rurals o del camp, que desenvolupaven bàsicament tasques de vigilància per salvaguardar la producció agrícola de petits robatoris i dels estralls del pasturatge de bestiar i per evitar l'espoliació cinegètica. Entre 1872 i 1905, Miquel Coll i Caritg presentà a l'ajuntament de Roses nou sol·licituds de guarda rural, fet que el situa en capdavanter absolut. En canvi, el seu pare, Benet Coll i Caritg, entre 1849, data d'aprovació del reglament dels guardes rurals, i 1872, primera sol·licitud del seu fill Miquel, només sol·licità una sola plaça de guarda, el 1858.

Potser és des d'aquesta perspectiva, de la valoració de les noves condicions econòmiques que triomfen amb la revolució liberal, que cal veure l'actuació en determinats sectors productius dels propietaris agrícoles, sobretot a partir de principi del segle XX. Efectivament, Miquel Coll i Caritg provà d'obtenir noves rendes de les seves propietats mitjançant

l'exploració de recursos diametralment diferents als tradicionals fruits agrícoles. L'any 1900 hom trobà indicis de l'existència de petroli al lloc dit la Balma del Gall, dins l'heretat del mas Clopera, a Lliurona. Sabem que al 1902 s'hi realitzaren treballs de prospecció importants durant uns quants mesos, encara que la no continuïtat del tema en la seva correspondència el podem interpretar com la fi de l'aventura petrolera. En tot cas, Coll i Caritg fou, de ben segur, un dels precursors de la prospecció petrolífera a les comarques gironines i demostra la seva capacitat d'innovació i adaptació als temps. Poc després, el 1905, estudià la possibilitat d'instal·lar juntament amb el senyor Colldecarrera una fàbrica "*para un aprovechamiento forestal-industrial*" en els seus boscos de Lliurona, iniciativa que superava l'abast més modest de les anteriors explotacions forestals de les seves terres. Certament, en totes aquestes propostes de nous jaciments econòmics hom hi descobreix una nova mentalitat capitalista, en definitiva, un aprofundiment en la capacitat d'extreure beneficis de recursos fins aleshores inexplorats o escassament rendibles.

Aquesta mateixa mentalitat capitalista s'observa en la diversificació de les inversions que Miquel Coll i Caritg efectuà durant la primera dècada del segle XX amb la col·locació de capitals en diverses iniciatives internacionals, moltes de les quals foren un fracàs a llarg termini per diferents problemes polítics. En aquest sentit, hem pogut documentar la inversió en la Companyia Estatal de Ferrocarrils de Rússia (1906), en els ferrocarrils de Mèxic i en la construcció del canal de Panamà, els ferrocarrils d'Alacant, del Japó (1910) i de l'Argentina (1886), a més de diversos efectes valors, tals com deute públic nacional i del tresor "*otomano*". Amb tot, la importància d'aquests efectes financers, en forma de bons, accions, obligacions, deute amortitzable o metàl·lic en divises (en concret, en marcs del Banc Alemany Transatlàntic de Barcelona) queda palesa si hom té en compte que al 1920 ascendien a la xifra respectable de 112.376'62 pta.

L'activitat inversora de Miquel Coll i Caritg, com hem vist, abastà diversos àmbits econòmics de caràcter internacional, alhora que tampoc menysprea la possibilitat d'invertir en el sector tèxtil autòcton, encara que sigui a través d'un préstec de 12.500 pta al germà de la seva jove, Josep Maria Muntanyà i Mir, gerent de l'empresa "Jover i Muntanyà" domiciliada a Barcelona. L'objectiu d'aquesta injecció de diner, esmentada en la pròpia acta notarial, era la construcció d'un establiment fabril a Canet de Mar.

Finalment, cal prestar atenció a la seva activitat política i social, atès que també configura bona part del contingut documental de l'arxiu de la Família Coll. La seva posició ideològica estava alineada amb el sector conservador. Políticament, el pensament de Miquel Coll i Caritg és conservador, probablement afí en la dècada de 1870 a les posicions polítiques carlistes, pel que suposaven de reacció davant el trasbals de la Revolució del 1868 i la posterior instauració de la Primera República. Però no obstant el seu posicionament carlista a mitjan anys 70, amb la Restauració Borbònica de 1876, Miquel Coll i Caritg evoluciona ràpidament vers l'adhesió al nou règim com una persona d'ordre conservadora més. El carlisme esdevé, a partir d'aquest moment, més un embolcall ideològic teòric, una casa comuna dels sectors de dretes, que no pas una presa de posició política directament traslladable a l'acció pública. En aquest sentit és significativa la rapidesa amb què comença a intervenir en les institucions de govern local d'ençà 1876.

La seva adscripció a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la possible pertinença a partits d'ordre, conservadors, i les seves recurrents relacions amb els altres membres del grup propietari més important de la comarca així ho avalen. Es pot tenir una idea aproximada de la seva ideologia també amb les seves subscripcions a La Tramontana (1886), El Semanario de Figueras (1886, 1888), El Fomento. Periódico Semanal de Agricultura, Industria y Comercio. (1887), La Voz Ampurdanesa (1888-1889), El Correo Catalán (1888-1889-1890,

1894-1895, 1900), El Orden. Periódico Independiente (1895), La Defensa. Semanario Jurídico-Administrativo (1895-1896), El Regional (1900); el Diari de Barcelona (1879-1880), La Unión Ampurdanesa. Periódico de intereses morales y materiales de avisos y noticias (1884) i El Correo de la Tarde (1902). L'anàlisi de la premsa que Miquel Coll i Caritg consumia demostra que tres dels periòdics són de clara orientació carlista, mentre que uns altres sis es posicionen francament a la dreta de l'espectre polític coetani, qualificant-se de conservadors, monàrquics i catòlics.

El 19 de desembre de 1876 el Governador Civil de la província el nomenà regidor de l'Ajuntament de Roses, càrrec en el qual fou reelegit l'1 de març de l'any següent com a primer regidor o segon tinent d'alcalde. La malaltia de l'alcalde titular va provocar que des del primer de desembre de 1877 Miquel Coll i Caritg ocupés interinament l'alcaldia durant més d'un any i mig, fins al primer de juliol de 1879. De fet, Miquel Coll va esdevenir l'home fort de la legislatura, encara que no fos l'alcalde *de iure*.

Durant la seva presidència Miquel Coll i Caritg va impulsar diverses actuacions encaminades a modernitzar les infraestructures de la comarca, amb la finalitat d'afavorir l'activitat econòmica del país, sobretot l'agricultura i el comerç. En aquest sentit, projecta i executa un pla de reparacions dels diversos camins que comunicaven Roses amb l'exterior (camins de Palau Saverdera, Perelada, Cadaqués, els Sinyols, el mas Fumats i Caralps). Possiblement una de les iniciatives més ambicioses i amb més futur fou la sol·licitud al ministre de Foment, juntament amb els alcaldes de Palau Saverdera, Pau i Vilajuïga, de la construcció d'una carretera apta pel transport de mercaderies que connectés Roses amb Vilajuïga. La data, 1878, no és casual: el tren arriba a Figueres i Vilajuïga i, per tant, era el moment d'impulsar les actuacions que tendissin a rentabilitzar les possibilitats del ferrocarril.

Quant a l'activitat més estrictament municipal, cal destacar, a més, que Miquel Coll i Caritg fou el primer en plantejar la necessitat de construir un nou cementiri, atès que l'actual, situat al costat de l'església parroquial, era totalment insuficient. La proposta que s'aprovà fou de col·locar-lo en el territori de la Cuana, en un lloc que havia tingut aquesta finalitat el 1856. Tanmateix, l'activitat política no es limità únicament a l'àmbit de les grans obres de modernització i d'impuls de les forces econòmiques del país. Un aspecte molt destacat, per seu caràcter inusual i per la manca de consideració general envers el tema, fou el millorament de l'ensenyament primari femení. Malgrat tot, impulsà el trasllat de l'escola de nenes a un petit local del carrer Ensenada, a causa del mal estat de l'edifici destinat a col·legi. Fins i tot, la gestió municipal de Miquel Coll i Caritg, juntament amb d'altres regidors, consistí en l'avançament dels diners necessaris per a cobrir el descobert de l'ajuntament amb la Diputació de Girona pel concepte de consums i cereals dels anys 1874 i 1875. La renovació del consistori el 16 de febrer de 1879, amb la celebració de les primeres eleccions municipals d'ençà la Restauració Borbònica, l'obligà a deixar l'alcaldia accidental, que es concretà, com s'ha dit més amunt, el primer de juliol de 1879.

Tanmateix, la seva relació política amb el poble de Roses no s'extingí en aquesta data. Almenys hem pogut documentar les següents intervencions públiques en l'àmbit municipal de Miquel Coll i Caritg: membre de la Junta de l'Amillament el 1873, el 8 de setembre de 1878 fou escollit president de la mesa interina en les eleccions a diputat provincial, el 1892 fou escollit liquidador del pressupost municipal i membre de la Junta Pericial de Contribucions (1893-1895). Alhora, també participà activament en la política local del municipi de Lliurona, on el trobem com a vocal de la Junta de l'Amillament el 1879, càrrec des del qual lluità per aconseguir una tributació menor per les seves propietats. En aquest sentit és especialment interessant veure com la intervenció en la formació de consistoris afins a la seva persona li podia permetre "*formar un nuevo amillamiento más propicio*".

La seva carrera política també es desenvolupà en el marc provincial, nivell des d'on podia defensar millor els seus interessos de classe. D'aquesta manera, el 1879 es presentà a diputat provincial per ocupar la vacant que deixava el diputat Moradillo. L'elecció no li fou favorable, però destacà en la promoció de la denúncia d'un escàndol electoral contra el seu oponent, el també rosinc Joan Baptista Romañach, que havia estat alcalde de Roses. Malgrat tot, no és fins al 17 d'octubre de 1882 que no és escollit diputat provincial, càrrec que pren possessió el primer de gener de 1883. No sabem per quin partit polític es presentà, encara que es podria tractar del Partit Constitucional, de tendència liberal. La condició de diputat provincial la mantingué fins al 3 de març de 1884. Posteriorment, el 1890, fou escollit membre de la Junta Provincial del Cens Electoral.

En un altre nivell, les seves relacions amb la política madrilenya foren també força intenses, malgrat que no s'ha pogut demostrar que hagués estat senador. Fins i tot, fou convidat a les exèquies d'Antonio Cánovas del Castillo, president del Consell de Ministres, assassinat el 1897 per un militant anarquista.

En l'àmbit de la societat civil, Miquel Coll i Caritg desenvolupà una gran quantitat d'activitats públiques, sempre lligades estretament amb la defensa i la promoció de l'agricultura altempordanesa. Així, el 1887 fou nomenat per la Lliga Agrària per a formar una cartilla avaluatòria de l'agrupació dels pobles de Roses, Palau Saverdera, Pau, Mollet de Perelada, Sant Climent Sescebes, Vilajuïga, Espolla, Garriguella i Rabós d'Empordà. El 1892, i almenys fins al 1901, el trobem com a soci de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, associació que agrupava els grans propietaris agrícoles catalans en la defensa dels seus interessos de classe. El 1895 va contribuir a finançar l'import dels mobles i l'aixovar del cafè de la subdelegació de Figueres de l'esmentat institut. Al 1900 era el cap de la subdelegació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. L'any següent, 1901, actuà de tresorer del IV Congrés Agrícola Català celebrat a Figueres el 4 i 5 de maig. Miquel Coll i Caritg també fou un dels fundadors de la Cambra Agrària de l'Empordà el 1900 i president de la secció 3 de l'esmentada institució. Cap al final de la seva vida, encara tingué forces per impulsar personalment la creació del Sindicat Olivarer de l'Empordà (1914).

Capítol apart mereix la seva preocupació per la construcció de vies de comunicació que permetessin un progrés econòmic, que en darrera instància l'havia d'afavorir directament. Si més amunt, en veure la seva actuació política al capdavant de l'ajuntament de Roses, s'havia interessat en comunicar el port de Roses amb el ferrocarril, ara el localitzem fent donatius per a la construcció de la carretera d'Oix a Castellfollit de la Roca (1877, 1882 i 1897), sortida natural dels seus productes agropecuaris: *"...facilitando de este modo la exportacion, ademas de los granos, la de los carbonos y maderas de construccion y de castañedas..."*. Una altra via de sortida de la producció de les seves propietats de l'herència Caritg era a través del coll de Bassegoda. En aquest sentit, des de 1908 es parlava de la construcció d'una carretera que unís Albanyà amb Tortellà. El 1912 es presentà un projecte que Miquel Coll i Caritg no acceptà, atès que hom no preveia que el camí passés per Lliurona, amb el conseqüent perjudici per ell mateix i el conjunt de la població. Finalment, la Mancomunitat de Catalunya inclogué la carretera d'Albanyà a Tortellà en la relació de vies de comunicació més necessàries, segons l'acord pres pel Consell Permanent el 4 de gener de 1917.

La mort de Miquel Coll Caritg l'any 1919 provocà que les regnes del patrimoni familiar passés al seu fill Joaquim Coll de Cendra i, posteriorment, al fill d'aquest darrer, Antoni Coll Muntanyà, enginyer agrícola que confeccionà el primer cadastre de la riquesa rústica de Roses entre els anys 1958 i 1964. La davallada general de les rendes agrícoles

esdevingudes a partir de les dècades centrals de segle XX provocà que la capacitat econòmica del patrimoni se'n ressentís greument i que Antoni Coll Muntanyà hagués d'alienar una bona colla de propietats, una de les quals fou el mas Fumats. El darrer hereu, sense descendència masculina, fou Carles Coll Riera, que vengué totes les terres que li restaven i la casa pairal, el mas Coll. S'acabava, d'aquesta manera, una vinculació familiar i patrimonial que arrencava al segle XVII.

Història arxivística

Es desconeixen les intervencions arxivístiques que ha tingut la documentació d'aquest arxiu. Amb tot, els pergamins tenen una numeració històrica al dors que denota una organització antiga, segurament per masos. A més, hi ha una datació en retolador negre més recent, que podria ser obra del mateix registador dels pergamins i que hom pot atribuir, segons el testimoni de Carles Coll Riera, a l'historiador i arxiver Francesc de Rocafiguera García.

La documentació devia estar registada, a més, en un o més llibres mestre, que no s'han conservat, però l'existència dels quals s'infereix per altres referències documentals del propi arxiu. És molt probable que cada gran patrimoni (Coll i Caritg) tingués organitzacions documentals diferenciades, almenys fins a la seva unió a mitjan segle XIX. En el moment del seu ingrés a l'AMR encara es podien entreveure restes d'aquests treballs arxivístics enmig del desordre general.

Una vegada l'arxiu ingressà a l'AMR es procedí durant els mesos de juny a setembre de 2000 a la seva classificació i inventariació i a la seva instal·lació en caps normalitzades, per part de la historiadora Rosa Lluch Bramon.

Dades sobre l'ingrés

La documentació del mas i de la família Coll ingressà a l'Arxiu Municipal de Roses per la donació que efectuà el dia 12 de maig de 1996 el senyor Carles Coll Riera (donació amb número de registre 11), data de la signatura formal del conveni de donació. Prèviament, el Ple de l'Ajuntament de Roses havia acceptat l'esmentada donació documental en sessió celebrada el dia 29 de gener de 1996 (exp. 491/1996 1.3.6.9.).

ÀREA DE CONTINGUT I ESTRUCTURA

Abast i contingut

Bàsicament, l'arxiu de la família Coll té 3 grans àmbits documentals que conformen el gruix de la documentació conservada. En primer lloc, destaca tota la documentació que fa referència als drets jurídics sobre les seves propietats i els canvis i transformacions que han experimentat, des de testaments i capítols matrimonials fins a actes notariaus de compravenda de terres, establiments o totes les sèries documentals derivades de l'accés a les vies tradicionals d'endeutament. Un segon gran bloc de documentació el conforma la gestió diària i quotidiana del patrimoni, la seva explotació, en definitiva. Destaca especialment tota la documentació de comptes econòmics sobre l'explotació del patrimoni, que esdevé una part molt significativa d'aquest apartat. El darrer àmbit documental és la documentació familiar i personal, en la qual destaca la correspondència i tota la documentació rebuda o generada en l'activitat pública dels diferents membres de la família.

Sistema d'organització

El mes d'agost de l'any 2000 es definí el Quadre de Classificació del fons, elaborat per Josep Maria Barris Ruset i Rosa Lluch Bramon. És el següent:

1. ACTES DE PROPIETAT

1.1. PROPIETAT REBUDA

- 1.1.1. Testaments i codicils
- 1.1.2. Capítols matrimonials
 - 1.1.2.1. Àpoques de dot
- 1.1.3. Heretaments i legítimes
- 1.1.4. Donacions i cessió de censos

1.2. CANVIS EN ELS DRETS DE PROPIETAT

- 1.2.1. Mercat de la terra
 - 1.2.1.1. Compra-vendes (reclamacions de lluíisme)
 - 1.2.1.2. Compra-vendes a carta de gràcia
 - 1.2.1.3. Compra-vendes del dret de lluir i quitar
 - 1.2.1.4. Ratificacions de compra-venda i preses de possessió
- 1.2.2. Agnicions de bona fe
- 1.2.3. Establiments
- 1.2.4. Expropiacions
- 1.2.5. Desnonaments
- 1.2.6. Modificació dels límits de la propietat:
- 1.2.7. Renúncia de propietats

1.3. ENDEUTAMENT

- 1.3.1. Censals i violaris
- 1.3.2. Lluïcions de censals
- 1.3.3. Llevadors de censals i violaris
- 1.3.4. Hipoteques
- 1.3.5. Empenyoraments
- 1.3.6. Debitoris
- 1.3.7. Préstecs
- 1.3.8. Embargaments i protestes per embargaments
- 1.3.9. Notificació de subhastes i encant de béns

1.4. ESTATS I RECONeixEMENTS JURÍDICS DEL PATRIMONI

- 1.4.1. Capbreus
- 1.4.2. Atermenaments, delimitacions, afrontacions
- 1.4.3. Plànols

1.5. MILLORES DEL PATRIMONI

2. ADMINISTRACIÓ DEL PATRIMONI

- 2.1. Llibres mestre
- 2.2. Arrendaments
- 2.3. Sots-establiments
- 2.4. Llibres de comptes i comptes
- 2.5. Àpoques i cartes de pagaments

- 2.6. Rebutis
- 2.7. Contribucions i impostos
- 2.8. Censos
 - 2.8.1. Llevadors de censos i rendes
 - 2.8.2. Reconeixements de censos
- 2.9. Inventaris de béns
- 2.10. Sol·licituds, instàncies, demandes, súpliques
- 2.11. Permisos, autoritzacions, certificats, edictes i bans
- 2.12. Correspondència
- 2.13. Fiscalització de collites i existències
 - 2.13.1. Declaracions de collites i existències
 - 2.13.2. Ordre i rebuts d'entrega d'espècies
 - 2.13.3. Dades agrícoles i ramaderes
 - 2.13.4. Fiscalització de la moltura de collites
 - 2.13.5. Permisos de circulació de collites
 - 2.13.6. Aprofitament forestal
- 2.14. Mètodes agrícoles
- 2.15. Gestió de personal
 - 2.15.1. Atorgament i revocament de poders
 - 2.15.2. Nomenament de procuradors i batlles
- 2.16. Contractes d'assegurances
- 2.17. Contractes de gas, llum...
- 2.18. Declaracions de renda, inspeccions d'hisenda
- 2.19. Documentació bancària i inversions
- 2.20. Negocis d'origen no agrari
- 2.21. Beneficis

3. DOCUMENTACIÓ PERSONAL DE LA FAMÍLIA

- 3.1. Genealogia i heràldica
- 3.2. Partides de bateig i defunció
- 3.3. Llicències, permisos, autoritzacions
- 3.4. Butlles i indults
- 3.5. Formació escolar i material pedagògic: matrícules, qualificacions, etc.
- 3.6. Documentació militar: excedències, lleves, etc.
- 3.7. Correspondència familiar
- 3.8. Poemes, dibuixos, escrits, invitacions, programes, números de loteria
- 3.9. Biblioteca, hemeroteca, premsa i retalls de premsa, disposicions legals, etc.
- 3.10. Activitat pública
 - 3.10.1. Carnets, targetes de visita
 - 3.10.2. Fundació i participació en sindicats, associacions i partits polítics
 - 3.10.2.1. Convocatòries a reunions, eleccions
 - 3.10.2.2. Correspondència oficial
 - 3.10.2.3. Nomenaments
 - 3.10.2.4. Sindicat Olivarer de l'Empordà
 - 3.10.2.5. Càmara Agrícola de l'Empordà
 - 3.10.2.6. Club Marítim de Roses
 - 3.10.3. Estació meteorològica
 - 3.10.4. Documentació electoral
 - 3.10.5. Certificats oficials d'ajuntaments, empadronament
- 3.11. Documentació diversa i notes sobre documentació familiar
- 3.12. Propaganda, anuncis, prospectes, avisos de correus

3.13. Remeis i receptes

3.14. Documentació sobre vehicles i animals

4. DOCUMENTACIÓ JUDICIAL

5. DOCUMENTACIÓ D'ALTRES ARXIUS

5.1. Municipal

6. DOCUMENTACIÓ DEL PATRIMONI DE PROCEDÈNCIA DESCONEGUDA

Informació sobre avaluació, tria i eliminació

Conservació permanent de tota la documentació del fons.

Incrementos

No es preveuen més ingressos de documentació.

ÀREA DE CONDICIONS D'ACCÉS I ÚS

Condicions d'accés

Lliure accés.

Condicions de reproducció

Lliure.

Llengües i escriptures dels documents

Català, castellà, llatí, francès i anglès.

Característiques físiques i requeriments tècnics

Paper, pergamí, vidre, fotografia. Sense requeriments tècnics específics.

Instruments de descripció

Quadre de classificació, catàleg dels pergamins de la família, catàleg dels plànols i cartells.

ÀREA DE DOCUMENTACIÓ RELACIONADA

Existència i localització dels originals

El fons està format per documentació original.

Existència i localització de reproduccions

En el cas de les escriptures, els originals es troben als respectius fons de les notaries que les generaren. De la resta de documentació es desconeix si hi ha altres originals, còpies o reproduccions.

Documentació relacionada

Fons de l'Ajuntament Municipal de Roses.

Bibliografia

J.M. Barris i Ruset, Ll. Buscató i Somoza, "Notes sobre un patrimoni agrícola altempordanès. El Coll de Roses (segles XVII-XX)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, núm. 31, 1998, pàgs. 291-347.

ÀREA DE NOTES

Notes

-

ÀREA DE CONTROL DE LA DESCRIPCIÓ

Autoria i data(es)

AMR, octubre de 2014.

Fonts

Les mateixes unitats documentals del fons.

Josep Maria Barris Ruset, Lluís Buscató Somoza, "Notes sobre un patrimoni agrícola altempordanès. Els Coll de Roses (segles XVII-XX)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, núm. 31, 1998, pàgs. 291-347.

Regles o convencions

Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Subdirecció General d'Arxius i Associació d'Arxivers de Catalunya, 2007.